

"לבניינה של תורה" – חלק קנ"ד

שיחה שנמסרה בכיהמ"ד מפי רה"י הרב ברוך וידר שליט"א

מלחמת אור וחושך

פסוק זה על ארבע המלכויות הלוחמות באורו של משיח, הוא רוח האלוקים המרחפת על פני המים: "תהו" זו בבל, "נבהו" זו מדי, "יחשף" זו מלכות יוון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזרותיהן שהיו אומרים כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל (וכן בברית בין הבתרים דרשו⁶ ש"חשכה"⁷ זו יוון), "על פני תהום" זו אדום, "ירוץ א- להים מרחפת על פני המים" זוהי רוחו של מלך המשיח. זאת אומרת שכבר ביצירת העולם ישנה תכנית אלוקית איך יהי אור, איך יתגלה אור ה' בעולם, אך עד אז מתנהלת מלחמה בעולם על גילוי האור הזה ובינתיים יש מסתירים, אלו ארבעת המלכויות המשעבדות את ישראל ורודות בהם.

אפשר לצרף לכך את הגמרא בברכות: "ריבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב? שאור שבעיסה ושעבוד מלכות",⁸ יצר הרע ושעבוד מלכויות הם המעכבים את גילוי האור. עם ישראל מגלה את האור האלוקי בעולם ושעבוד מלכויות מעכב גילוי זה.

יוון היא בדיוק ההיפך מהמגמה האלוקית הזאת, יוון מבטאת את החושך. והשאלה היא מדוע? מה משמעות העניין?

מאבק היסטורי

רבות כבר דנו במאבק הזה, ובאמת צריך להבין זאת עוד ועוד משום שזה מחובר לעצם החיים שלנו. ראשית ידועים דברי הרב קוק זצ"ל⁹

ב"ה זוכים אנו לשוב לשיבה בחנוכה ולהאיר את אור התורה.

בהדלקה אנו מברכים "שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה", ומחדירים לנפשנו פנימה שהקב"ה הוא עושה הניסים, והוא שמנהיג את מהלכי העולם. יודעים אנו נאמנה שנצחון נצח ישראל הוא מובטח, והוא ימשיך להאיר ולסלק את חשכות הזמנים. המצווה בה אנו מביעים את הרעיון הזה היא הדלקת נר חנוכה.

אנו מברכים "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו להדליק נר (של) חנוכה", והגמרא¹ שואלת על כך: "והיכן ציוונו?" אנו אומרים שציוונו להדליק אך היכן המקור לכך שהקב"ה ציוונו?

עונה הגמרא שנצטוונו על כך מ"לא תסור",² או מ"שאל אביך ויגדך ויגדך ויאמרו לך".³ שאלה זו אינה נשאלת במקומות אחרים, למשל בפורים שגם הוא חג מדרבנן, משמע שיש כאן בחנוכה עניין מיוחד שעליו הגמרא שואלת את השאלה הזו ועונה את התשובות הללו. ננסה להתבונן קצת במאבק עם יוון ומתוך כך אולי נבין גם מהי התשובה לשאלתנו.

חושך זו מלכות יוון

בראשית הבריאה נרמז כל התהליך של גילוי האור האלוקי בעולם ע"י עם ישראל בפסוק: "והארץ היתה תהו ובהו ויחשף על פני תהום ורוח א- להים מרחפת על פני המים".⁴ חז"ל⁵ דורשים

⁵ בראשית רבה פרשה ב פסקה ד

⁶ עיין בראשית רבה פרשה מד פסקה יז

⁷ בראשית טו יב

⁸ ברכות יז.

⁹ מאמרי הראיה עמ' 150

¹ שבת כג.

² דברים יז יא

³ דברים לב ז

⁴ בראשית א ב

המלחמה על קדושת החיים

תרבות יוון דוגלת בחכמה, שהיא דבר חשוב מאוד גם בעם ישראל (ולכן הפילוסופיה היוונית זכתה למקום של כבוד על שולחן הדיונים היהודי). ההבדל הוא שבתרבות יוון החכמה נתפסת כערך עצמאי, חכמה מופשטת שאין לה עניין לחול על עצם החיים. בלשון המהר"ל זוהי צורה שאינה חלה על החומר.

בעם ישראל חכמה היא ערך גדול ועצום, אנו מעריצים את החכמה. כבר דיברנו¹⁴ על כך ש"הן יראת ה' היא חכמה"¹⁵ ומבאר המסילת ישרים¹⁶ שהיא לבדה חכמה, ואכן התורה היא חכמה עצומה ואנו עוסקים בה ימים ולילות. אך תורת ישראל אינה נקראת סתם חכמה, היא נקראת 'תורה' (מלשון הוראה), כי עניינה של התורה הוא להביא את החכמה לפסי המעשה, לקחת את הצורה ולהכיל אותה על החומר, על המציאות הארצית, וכדברי הגמרא בברכות¹⁷ "תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים". זהו קידוש החיים. אך לקחת את החכמה כערך עצמאי זהו דבר מסוכן מאד. אוי לה לחכמה אם תישאר מנותקת מן החיים.

כותב הרב במאמרי הראי"ה:

"טומאת השמנים השחתת המדות והדעות שבאו למחנה ישראל מסבת התגברות היוונים ושלטונם, היא הצרה היותר איומה הנוגעת עד נפש האומה"¹⁸.

השמן הוא ביטוי לחכמה, האשה התקועית היא האשה החכמה.¹⁹ היוונים טימאו את כל השמנים, כלומר הם טימאו את החכמה. מפרש הרב זצ"ל שהכוונה היא להשחתת המדות והדעות שבאה

שהמאבק עם יוון אינו מאבק ששייך להיסטוריה בלבד אלא זהו מאבק שאינו פוסק. התנגשות רוח יוון עם רוח ישראל היא תהליך שיימשך עד שיגיע גילוי האור האלוקי האין סופי. המאבק הזה הוא חידוש היסטורי שלא היה קודם לכן, בשונה מהמלכויות האחרות יוון אינה רק אימפריה הכובשת את הארצות אלא עניינה הוא השלטת התרבות היוונית על העולם. לאומות העולם דבר זה לא הפריע במיוחד, אדרבה הם קיבלו מתרבות יוון מלאת החכמה והקידמה. גם בישראל רוב העם קיבל את הרעיון הזה ללא התנגדות כי זה אכן נשמע לא רע, לולא אותם המעטים שעמדו ולחמו.

המאבק הזה הוא עמוק וצמוד, הרצי"ה זצ"ל היה מביא הרבה פעמים את מאמר הזוהר הקדוש על יוון "קרבין לאורח מהימנותא"¹⁰ קרובים לאורח האמונה. כולנו מכירים את שדרשו חז"ל¹¹ על הפסוק "יפת א-להים ליפת וישפן באהלי שם"¹², שיפיתו של יפת, היינו יוון, תהיה באהלי שם. אכן יש לזה ערך, ודווקא בגלל הצד החיובי שבדבר גדולה הסכנה יותר.

ראיתי מי שבאר זאת על יסוד דברי הגמרא בתחילת זבחים: "דמינה מחריב בה דלאו מינה לא מחריב בה"¹³. זהו כלל גדול בהלכות ביטולים, ביטול של מציאות הוא דווקא ע"י הדבר הנגדי לה, למשל שחור מבטל לבן. במושגים ההלכתיים המוכרים ביטול (כביטול בשישים וכדומה) הוא דווקא כשהאיסור וההיתר אינם מאותו המין, אך כאשר הם מין במינו דווקא בגלל הדמיון שביניהם אין האיסור מתבטל. זו כוונת הגמרא.

המאבק עם יוון הוא מאבק עמוק ומסוכן, מאבק קיומי. בזמן האחרון רואים כל מיני מאמרים שניכר בהם עד כמה ניתן לסלף את הדברים כשהמאבק הוא צמוד ועמוק.

¹⁴ לבניינה של תורה, תולדות תשע"ג

¹⁵ איוב כח כח

¹⁶ פתיחה

¹⁷ יד.

¹⁸ מאמרי הראי"ה עמ' 152

¹⁹ שמואל ב יד ב, מנחות פה: "מתוך שרגילין בשמן זית (- בתקוע) חכמה מצויה בהן"

¹⁰ זוהר חדש, יתרו סג:

¹¹ מגילה ט:

¹² בראשית ט כז

¹³ זבחים ג.

אור.²⁴ התורה בעצמותה היא האור. יוון ידעה שיש אלוקי ישראל, הפילוסוף בספר הכוזרי²⁵ אומר גם הוא שיש אלוקים אבל הוא רחוק, הוא 'למעלה מעשרים אמה', זהו אלוקים שלא יורד למציאות, הוא לא נמצא בבית המדרש בסדר ערב אלא שט לו בעולמות העליונים מעל עשרים אמה, שם העין לא שולטת.²⁶ זו ראיית הפילוסופיה, תהיה חכם, תדע הרבה, אבל את הנאות החיים תשאיר. יוון מוכנה שנשב ללמוד בסדר ערב, אבל שנלמד את התורה כידע בלבד, שנהיה חמור נושא ספרים, שו"ת מהלך, את זה היוונים יכולים לקבל ובזה הם קרבין לאורח מהימנותא.²⁷ המאבק הוא על ה'למטה מעשרה טפחים',²⁸ שם המצווה להדליק נר חנוכה, סמוך למציאות, אנו מדליקים דווקא שם כי שם המאבק בין האור והחושך, בין הקודש והחול. יוון לוחמת בהתפשטות הקדושה על החיים, זהו המאבק, ולכן כאמור אנו מדליקים בתוך עשרה טפחים שקרובים לקרקע, ולא מעל עשרים אמה רחוק מן המציאות, במקום שבו אין מאבק.

המלחמה הייתה על המקדש, בו טימאו את היוונים את השמנים. המשמעות היא שהמלחמה היא על הטהרה ועל הופעת הקודש בעולם. המקדש הוא הביטוי של הנוכחות האלוקית בעולמות התחתונים, כמו שאמר שלמה המלך בחנוכת המקדש "ה' אָמַר לְשָׁפֵן בְּעֶרְפָּל"²⁹ ה' הוא עליון אבל הוא אמר לשכון בערפל, במציאות התחתונה. המקדש הוא בניין של עץ ואבן, זהב ונחושת, וזהו עניין קדושת ישראל – קדושה היורדת לעולם כמו נשמה אלוקית היורדת לתוך גוף ומתלבשת בו. הנשמה הזו היא השכינה, הינו שכינת האלוקות בעולם התחתון, בנשמות ישראל. המקדש הוא אור של עולם, בדומה לישראל שענינם להיות אור לגוים,³⁰ לפעול במציאות, ואת האור הזה רצו לגוים,³¹ לפעול במציאות, ואת האור הזה רצו

למחנה ישראל כתוצאה מהמאבק בחכמה היוונית. על ידי עליצות החיים היוונית, על ידי לקיחת ערך החכמה וניתוקו מן החיים, הצליחו היוונים לטמא את השמנים, לפגוע בבית המדרש פנימה במדות ובדעות.

המדות והדעות הן ההופעה של החכמה במציאות החיים. פגיעת היוונים נבעה מחכמתם ומניתוקה מקדושת החיים.

אנו יודעים כמה המאבק הזה מסוכן בבית המדרש. המדות הם הכלי שעליו מופיעה התורה: "פלוגי שלמד תורה כמה נאים ויפים מעשיו"²⁰ זהו "וְאֶהְיֶה אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ",²¹ החכמה צריכה לחול על המציאות.

באופן דומה ישנו מאבק ביחס לפיתוח הגוף. בניין הגוף הוא דבר חשוב כי הוא הבסיס לחכמת התורה שתחול עליו, כפי שאומר הרמב"ם בהלכות דעות²² וכדברי הרב זצ"ל באורות התחיה²³ שההתעמלות שצעירי ישראל עושים היא ערך גדול מאד, אבל השאלה היא איזה מקום נותנים לדברים. ספרטה זו יוון, משם הספורט, כשהספורט הופך להיות ערך עצמאי של תרבות, כשיש שר התרבות והספורט זה אומר שאת הספורט הופכים לתרבות וזה דבר מסוכן מאד, הפוגע בעצם החיים ובקישור אל הקודש (בכל זאת נלמד זכות שהם אינם יורדים לעומק הדברים).

אנסה לפרוט זאת כדי שהדברים יובנו היטב. אם בחור ישיבה (לא בישיבתנו כמוכך) הולך לצפות במשחק ספורט במקום סדר ערב, איני חושב שהבעיה בזה היא ביטול התורה שהוא דבר חמור, הבעיה היא עמוקה וחמורה הרבה יותר כי זו מלחמת תרבות. שלא במודע משליטים חלילה תרבות של חושך על תרבות של אור, שאותה מבטאת התורה, "כִּי נִרְמָזוּ וְתוֹרָה

²⁴ משלי ו כג

²⁵ מאמר ראשון א

²⁶ ע"פ שבת כב. ורש"י שם

²⁷ זוהר חדש, יתרו סג:

²⁸ ע"פ שבת כא:

²⁹ מלכים א ח יב דברי הימים ב ו א

³⁰ בבא בתרא ד.

³¹ ע"פ ישעיה מט ו

²⁰ ילקוט שמעוני ואתחנן תתלח (דומה לכך בגמ' יומא פו).

²¹ דברים יא א

²² פרק ג הלכה ג

²³ פסקה לד

גידו לך (-חכמי ישראל) זמין ושׁמאל³⁸, או מׁשׁאל אביך ונגדך זקניך ויאמרו לך³⁹. לזקנים אלו יש מסורת עד הו סיני איך רוצה רבשׁע להתגלות בחיים שלנו.

אמנם ניצחנו במאבק, כפי שאומר הרב שם במאמרי הראיה, השתחררנו מׁעקת הרוח היווני המתהדר ביפיפותו החיצונה שתחתיה שוכן כיעור וטומאה, אבל כפי שאמרנו בתחילה המאבק עם הרוח שלהם לא נגמר. השתחררנו מהלחץ שלהם, אבל המאבק עם הרוח הזו רודף כל אחד ואחד מאיתנו כפרט ואת עם ישראל ומדינת ישראל ככלל, וזו ההתנגשות כפי שאמרנו בין רוח יוון ורוח ישראל. זהו תהליך שאיננו פוסק, ׁעד אשר יפוח היום הגדול, אשר בו היה נצדק קודש, עד שיראה לכולם שיש אור אלוקות בעולם. עד אז ימשך המאבק עם הרוח הזו לכל אחד ואחד מאיתנו בכל רגע נתון בשעות היממה. מכאן נראה את חשיבותו של שורש המאבק הבלתי פוסק הזה מול רוח יוון והשגת הנצחון במלחמתנו המתמדת עם אותה רוח, עד שנגיע לנצחון הגדול. מתוך הבנת הדברים ומתוך תורה של אמת, אנו מגבירים בעׁה את אור הקודש, מדליקים את הנר ומאירים את החושך של העולם עׁי אור התורה במידות ודעות מתוקנות שעליהן אנו כל כך משתדלים לעבוד ולתקן אותן בתוך המציאות.

היוונים להחשיך, את האור האלוקי המתגלה בעולם. על ישראל נאמר ׁואנשי קדש תהיון ליׁ³², לפיכך אנו יכולים לבנות מדינה שתהיה קודש כמו שלימדונו הרב והרציׁה זצׁל, והיא אכן הולכת ונהיית כזו, האור הולך ומנצח על אף המאבקים מול רוח יוון. יוון לחמה³³ בברית המילה שהוא קדושת הגוף, לחמה בשבת שהיא קדושת הזמנים, לחמה בחודש – ׁישראל דקדשינהו לזמנים³⁴, מי שמקדש את הזמנים אלו חכמי ישראל, עיני העדה³⁵, עיני עם ישראל.

חכמי ישראל

התפקיד של חכמי ישראל הוא להיות כלי הקודש, לאו דווקא מעבירי החכמה. ׁאם דומה הרב למלאך הׁ יבקשו תורה מפיו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיו³⁶, ׁתלמידי חכמים מרבים שלום בעולם³⁷, לא את הידע בעולם. נכון שהתורה היא גם חכמה עצומה, למדנות ועומק עד אין סוף, זה מה שאנו עושים בלימודנו, אבל זה נמדד במרבים שלום בעולם, בהופעת החכמה על החיים.

איך יודעים לחיות את החיים באור של קדושה? איך יודעים אם צריך להדליק נרות בזמן ההדלקה או לאחר את ההדלקה כי בעלת הבית עוד לא נמצאת? לכך צריך את חכמי ישראל, מעבירי המסורת, הם שיכולים לתת את התשובה כיצד לתרגם ולהופיע את הקודש בעולם, כיוון שהם מאירים את אור התורה העליון לתוך המציאות של החיים. זה בולט מאד דווקא בחנוכה, ואולי זהו הטעם לכך שדווקא לגבי חנוכה שאלה הגמרא ׁוהיכן ציוונוׁ ועונה מׁלא תסור מן הדבר אשר

³² שמות כב ל

³³ עׁפ אבודרהם (חנוכה דׁה על הנסים): ׁגזר עליהם שלא יקיימו ראש חדש שבת ומילה...ׁ

³⁴ ברכות מט.

³⁵ עׁפ במדבר טו כד

³⁶ מועד קטן יז. חגיגה טו:

³⁷ סיום מסכתות ברכות יבמות נזיר כריתות ותמיד

³⁸ דברים יז יא

³⁹ דברים לב ז

